

(К., 2008), збірник «Голодомор 1932–1933 рр. в Україні: документи і матеріали» (К., 2007), низку статей в «Українському історичному журналі» тощо. Він продовжує підтримувати тісні зв'язки з архівними установами, є бажаним учасником різноманітних форумів архівістів. Як один із прикладів таких зв'язків можна назвати незмінне членство Руслана Яковича у спеціалізованій вченій раді К 26.864.01 в УНДІАСД із захисту дисертацій на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук від часу її започаткування у травні 2003 р. Як авторитетний вчений-історик, архівіст з великим досвідом практичної і керівної роботи він завжди бере найактивнішу участь в атестації спеціалістів вищої кваліфікації і у складі експертних комісій з розгляду дисертацій, і як офіційний опонент,

вміє точно з'ясувати сутність питань, що порушуються в дисертаціях, і виявити в них як проблемні точки, так і об'єктивно оцінити рівень компетентності дисертанта. Часто оцінки, сформульовані Русланом Яковичем, виявляються вирішальними в аргументах «pro» і «contra» під час дискусійних обговорень здобутків і упущень дисертантів. Тому результативність роботи Р. Я. Пирога у спецраді є надзвичайно плідною.

Незаперечні заслуги і здобутки Р. Я. Пирога на науковій та адміністративній ниві відзначені низкою нагород. Він нагороджений орденом «За заслуги III ступеня», удостоєний почесного звання Заслуженого діяча науки і техніки України (2001), є лауреатом відомчої премії ім. Василя Веретенникова, що присуджується за кращі наукові роботи з архівістики.

Костянтин Новохатський

ВІН ЗАЛИШИВСЯ З АРХІВАМИ (враження, перевірене часом)

Про Руслана Яковича Пирога довідався десь у 1980-х рр. минулого століття. Очевидно, за документами можна конкретизувати цей час. Сталося це тоді, коли його було призначено у секретаріаті ЦК КПУ куратором архівної справи. Саме з того часу він почав входження в архівний світ, з яким потім багато років було пов'язане його життя. Я тоді очолював оргвідділ у Головархіві, був членом колегії і, як голова профкому, входив до складу партбюро, то ж раніше чи пізніше мав увійти в контакт з куратором. Офіційні його обов'язки були мені невідомими (та й потім їх узнати не довелося). Здавалося, вони не були обтяжливими. Архівний корабель був у надійних руках О. Г. Мітюкова – досвідченого й авторитетного керівника. Архіви в цілому проблем для ЦК не створювали. Руслан Якович брав участь у найважливіших засіданнях колегій, партзборах, конференціях, інших заходах. Це була, так би мовити, протокольна сторона.

Більше цікавив наш куратор як особистість: які вони там, «у сферах?». Що запам'яталося з тих далеких уже часів як узагальнююче враження? Контактна, неформально зацікавлена, енергійна людина, яка, як відчувалося, не випадково потрапила на свою посаду, пройшовши певний «природний» відбір. Це припущення підтвердилося, коли ми згодом познайомилися ближче. Стало відомо, зокрема, що студент Р. Пиріг свого часу виділявся в Харківському університеті не лише відповідальним ставленням

до навчання і, як наслідок, ґрунтовними знаннями, а й громадською активністю.

За часів кураторства Руслана Яковича було організовано відвідання архівного комплексу на Солом'янці його колегами – працівниками віділу науки і навчальних закладів ЦК, що, безумовно, мало сприяти розвитку галузі.

Небайдужість його до наших тодішніх справ особливо важливою виявилася у незаперечній підтримці архівної реформи 1988 р. Справа в тому, що на тлі загальносуспільних передкризових явищ все очевиднішою ставала необхідність удосконалення організаційної структури управління місцевими державними архівами. Це відчувало чимало місцевих архівістів, це бачили окремі фахівці архівної справи на республіканському рівні. Проте далеко не всі. Тоді визріла ідея усунути з системи управління, як зайву ланку, архівні відділи облвиконкомів, передавши переважно проміжні управлінські функції їх обласним архівам. Попри те, що такий крок було аргументовано і попередньо обраховано, його категорично не підтримувало керівництво Головархіву СРСР. Існувала, зрозуміло, і внутрішня опозиція. За таких обставин підтримка реформаторів з боку представника апарату вищого партійного органу набувала особливого значення.

У зв'язку з цим варто зауважити, що однією з характерних рис Руслана Яковича було те, що він не ухилявся від дискусій, брав у них участь,

© Костянтин Новохатський, 2011

не прикриваючись авторитетом установи, яку в той час представляв.

На етапі радикальних суспільних змін Руслан Якович прийняв кілька, на мій погляд, правильних рішень. По-перше, він уникнув двох сучасних спокус: бізнес і політика. Як Одисей між Скіллою і Харібдою поринув у новий світ, здобувши у ньому завдяки цьому більше, ніж це дали б йому згадані «елітарні» заняття. Друге його рішення не очевидно пов'язане з першим, але органічно впливало з його світосприйняття. Він професійно, вже «штатно», пов'язав себе з архівною сферою, очевидно, як серйозний історик, інтуїтивно відчувши, що саме тут справжнє.

Відтоді наше спілкування стало тіснішим. Я переконаний (слово з пироговського лексикону), що людей (принаймні чоловіків) спільна справа, якщо вони їй віддаються із захопленням, пов'язує буває тісніше ніж формальні родинні зв'язки чи спогади про спільне минуле. Притаманна йому активна життєва позиція на початку 1990-х рр. привела його до лав основних реформаторів партархівної системи, фундаторів професійної громадської організації – Спілки архівістів України, творців (у складі авторської роботи групи) першого архівного закону незалежної України. В усіх цих проектах ми працювали з ним пліч-о-пліч, і це завжди була конструктивна робота у команді. Інша річ, що питання, які доводилося вирішувати, здебільшого були новаторськими; часом бракувало відповідних знань і досвіду, а все це набувалося в процесі роботи, у спілкуванні з фахівцями з інших сфер і галузей.

Водночас із цим усім Р. Я. Пиріг очолював трансформований в одну з провідних державних архівних установ колишній Архів ЦК Компартії України (з тих пір Центральний державний архів громадських об'єднань), забезпечував інтеграцію його, а за ним і всієї мережі місцевих партархівів до системи держархівів. Він витримав перший удар «викривальної» дослідницької хвилі і активно (вкотре це «активно»!) особисто використовував «відкриття архівів» для глибоких досліджень сучасної української історії.

«Архівна еволюція» Руслана Яковича під час «архівної революції», як було охрещено цей період пізніше, під кінець 90-х закономірно поставила його на чолі архівної системи України. В оцінці цього періоду в його житті не хочеться вживати термін «кар'єрне сходження», хоча, здається, він нині позбавлений уже негативного забарвлення. Я б назвав це професійною зрілістю з відповідним статусним оформленням. До речі,

щодо слова «статус». За роки свого архівного служіння попрацювавши з різними керівниками, я для кожного з них спробував знайти слово-маркер, яке б концентровано виражало його основні заслуги. Для Р. Пирога таким словом-символом, на мій погляд є слово «статусник». Саме під час його керівництва вдалося нарешті подолати розрив у статусі провідних працівників місцевих державних архівів, а Центральному державному кінофотофоноархіву України, завдяки його переконливій наполегливості, навіть присвоєно ім'я колишнього заслуженого директора – Гордія Семеновича Пшеничного. Ну і, безумовно, піднесенню суспільного престижу всієї архівної справи сприяло встановлення у 1998 р. указом Президента «Дня працівників архівних установ», а за два роки потому перетворення Головного архівного управління на Державний комітет архівів України.

Одним з головних завдань будь-якого керівника (точніше надзавданням) – створювати і підтримувати те, що нині називається корпоративною єдністю. Руслан Якович усвідомлював, наскільки це важливо для архівістів і архівної системи в цілому, і намагався гуртувати архівістів, прищеплювати їм гордість за справу, якою вони займаються. І робив це, як притаманно йому, не закличками і деклараціями, а реальними, конкретними і не завжди гучними справами.

Яким був його керівний стиль? Як і раніше, толерантне ставлення до людей, конструктивний підхід до розв'язання проблем, погляд у суть, а не на форму їх стимулювання ініціативи у тих, хто хотів працювати. Мені особисто з ним (як і з його попередниками) працювати було комфортно. Як архівіст Руслан Якович виріс у самій системі, знав її людей, знав ціну архівної галузі, тому коли він її очолив, у нього не було потреби приводити «своїх» людей ззовні, а пройшовши свого часу велику школу кадрового добору, тиску місцевої влади, у випадках просування випадкових людей на посади директорів архівів усіляко протистояв.

Такі риси Р. Я. Пирога, інтерес до людей, причому різних соціальних груп (пригадую його розповіді про соратників по волейболу, про гаражних сусідів, а ще раніше про грибні компанії), у свою чергу приваблювали людей до нього. Показаво, що у ювілейному збірнику на честь його 60-річчя свого часу об'єдналися історики і архівісти різних шкіл і поглядів (і не лише українські). Настільки він свій, настільки відомий у цих колах, що укладачам того вже давнього видання «на пошану» навіть на думку не

спало дати на початку, як це принято зазвичай, якийсь біографічний нарис – хто ж не знає його.

Проте в глибині душі він був усе ж таки більше історик-архівіст, а не архівіст-історик (тим більше не адміністратор-архівіст), і чесно усвідомлюючи це, розуміючи, що поєднання цих двох іпостасей на займаному ним посту може бути лише «одне за рахунок іншого», коли з'явилася можливість, свідомо і добровільно зробив свій вибір на користь історії. І знов, на мій погляд, прийняв мудре рішення (яке свого часу здивувало багатьох). Підтвердження тому – десятиліття плідної наукової діяльності.

А як же архіви, куди стільки вкладено? Адже він пішов з посади, а не з цієї частини життя. Він

залишився з архівами і архіви з ним. Він там не гість, а колега, соратник.

Руслан Якович Пиріг, як я розумію, належить до тієї категорії людей, які цінують кожен мить життя, а не лише постфактум, у спогадах. Хоча, поза усіляким сумнівом (знов пироговський вислів), згадає 90-ті як не найгірший час свого життя. Пам'ятаю, що він любив цитувати:

И куда веришь ты, что можешь
Одолеть любой крутой подъем
Ты всегда на десять лет моложе
Возраста, что в паспорте твоём.

Як я розумію, у цих словах один з ключів до невичерпної енергії нашого ювіляра.

Сергій Кулешов

СЛОВО ПРО ЮВІЛЯРА

Коли з людиною не зустрічаєшся повсякденно, то враження про неї складаються із спорадичних зустрічей і вони складають, як частинки мозаїки, певну цілісну картину її образу.

Найперше, мені здається, що Руслан Якович побічно сприяв початку мого перебування в Українському науково-дослідному інституті архівної справи та документознавства. Справа в тім, що під час моєї першої зустрічі з тогочасним директором інституту В. П. Ляхощим у серпні 1996 р. він надав мені довідку про перевірку інституту у січні цього року. Вона містила перелік низки недоліків у роботі установи, а також в її змісті було окреслено шляхи їхнього подолання. Комісією з перевірки, що налічувала три особи, очолював Р. Я. Пиріг. Серед недоліків, зокрема, зазначалася відсутність серед публікацій інституту теоретичних праць із документознавства. Директор інституту відразу зауважив, що бере мене на роботу для ліквідації цієї прогалини.

Трохи пізніше я вже безпосередньо познайомився з Русланом Яковичем. Інститут готував першу свою наукову конференцію і треба було погодити певні питання з директором Центрального державного архіву громадських об'єднань. Я сам напросився на цю зустріч, бо хотів побачити людину, уже відому в архівній справі на початку 1990-х рр. З другого боку, мене цікавило ставлення директорів центральних архівів до працівників інституту, оскільки серед рядових архівістів воно було неоднозначним («ми працюємо в архіві майже все життя, а вони прийшли невідомо звідки і будуть вчити

нас як жити»). Він дуже привітно зустрів мене, почав розпитувати про мене, про те, як ідуть справи в інституті. Я відчував, що ця цікавість щира, не показна, що людина і справді турбується про нас. Відзначив також гарний фізичний стан співрозмовника і наявність у кабінеті досить важких гантелей (тоді я ще не знав, що Руслан Якович серйозно займається декількома видами спорту). Особливо мене вразила постановка голосу, тембру на кшталт «левітанівського», у міру гучного, артикульованого і водночас «живого». «Боже, – подумав я, – це ж золотий голос для викладацької діяльності!».

Наступна «рефлексія» (це слово з лексики ювіляра) закарбувалася під час засідання Вченої ради інституту того ж 1996 р. (23 жовтня), членом якої був Р. Я. Пиріг. Керівництво інституту включило до тематичного плану на наступні роки написання мною монографії з історії та теорії документознавства. Я підготував її план-проспект і для вагомості презентації теми директор надіслав його у Всеросійський науково-дослідний інститут документознавства та архівної справи. Рецензія, написана завідувачем відділу документознавства ВНДІДАС Анжелікою Миколаївною Соковою, була дуже критичною (вже під час розроблення теми я зрозумів наскільки були справедливими її слова, і це допомогло мені у роботі), але вельми делікатною за викладом. Текст рецензії було оголошено на засіданні ради інституту, я мляво аргументував зміст майбутньої роботи, непереконливо відповідав на за-

© Сергій Кулешов, 2011